

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

„Етични дилеми в края на живота. Проблемът с евтаназията и асистираното
самоубийство”

на Петър Наков

от доц. д-р Ина Димитрова, ПУ „П. Хилендарски”

Дисертационният труд, с който Петър Наков кандидатства за придобиването на образователната и научна степен „доктор” по научно направление 2.3 Философия, е с обем от 150 компютърни страници заедно с библиографията и две приложения. Включва увод, три глави, заключение и споменатите приложения. Библиографията се състои от 93 заглавия на български и на английски език. Тук ще отбележа, че никъде в предоставените документи не видях формулирани приносите на дисертацията.

Изследването е посветено на основната дилема, свързана с евтаназията, а именно съвместима ли е фундаменталната ни нагласа спрямо човешкия живот като абсолютна ценност с моралното оправдание на евтаназията, и защитава хипотезата, че „евтаназията и самоубийството представляват автономен акт на човека – последен акт на себеутвърждаване, посредством който личността се опитва да съхрани собствената си ценност (достойнство) като човешко същество” (с. 5).

За да осъществи намеренията си, анализът протича на няколко етапа. Първа глава въвежда в темата чрез исторически бележки към идеята за евтаназията във философски контекст, а след това предлага задължителното терминологично уточнение на понятията за активна, пасивна, доброволна, недоброволна евтаназия и асистирано самоубийство, както и кратко систематизиране на традиционните аргументи „за” и „против”.

Както посочва дисертантът, втора глава „изследва приложението на моралните принципи, правила и ценности към евтаназията. Поставени и разгледани са подробно въпросите, могат ли общите морални принципи, правила и ценности, създадени от разумното човечество, да бъдат приложени към процедурата по евтаназия” (с. 7). За целта се прави преглед на няколко етически комплекса от принципи, правила и

ценности, а именно деонтологичната етика, екзистенциалната етика, утилитарната етика и в отделен параграф се коментират дилемите на евтаназията през принципа на автономията и правото на самоопределение. Тук бих искала да отбележа няколко неща. Доколкото основна цел на изследването следва да бъде аргументирането (или съответно аргументираното отхвърляне) на формулираната в началото и цитирана по-горе хипотеза, то се очаква, че именно на обсъждането на Сартровата концепция следва да се обърне основно внимание, „сблъсквайки“ я с другите концепции и извеждайки достойнствата ѝ. Имайки предвид, че тя повече не се коментира в текста (освен в заключението, където всъщност се повтаря хипотезата, но в разгърнат вид под формата на извод), според мен тази втора глава трябва да бъде структурирана „по-полемично“, т.е. не просто да се излагат концепции, сред които и Сартровата, а ясно да се посочат местата на несъгласие между тях, недостатъците и достойнствата на съответните аргументативни линии и накрая да се обоснове защо и на какво точно екзистенциалната етика дава по-адекватен отговор. Например, не е никак излишно да се анализират различията между схващането за автономия и самоопределение в нейните рамки и в рамките на другите, избрани от автора, групи етически принципи, защото не става ясно всъщност дали параграфът, посветен на принципа на автономията, в който се споменават Мил, Кант, Калахан, Маргарет Батин, се мисли от автора като допълнително разгръщане на Сартровия принцип или напротив, като нещо различно и не толкова „полезно“ в теоретичен план за аргументиране на изходната хипотеза.

Третата глава „Дилемата на евтаназията: моралното различие между активна и пасивна евтаназия“ коментира редица конкретни проблеми, използвайки множество казуси, които придават плътност на анализа. Особено важен е поставеният въпрос и обсъждането в параграф 3.3 „пред кого и за какво“ са отговорни медицинските лица след като самите смятат, че евтаназията не е морално неутрална процедура (Автореферат, с.8-9), както и призивът на автора да има практическа процедура, чрез която те да си изясняват подобни въпроси. Сред различните варианти, обаче, които са изложени и обсъдени, поне аз не открих отговорът, който авторът привилегирова, още по-малко – привилегирова въз основа на теоретичната рамка, която е избрал за най-адекватна.

В Заключението се излага отново дилемата, която трябва да е основна за анализа – от една страна, можем да приемем, следвайки Сартр, че евтаназията е акт на себевтворчество на човека, т.е. най-висшата негова способност и отговорност. Тогава тя няма да противоречи на принципа за човека и неговия живот като абсолютна ценност. От друга страна, „тези процедури на смъртта явно са противни за човека, защото той се самоигнорира като себе-творец, т.е. като рационално, свободно и отговорно същество” (135 с.). Дисертантът завършва директно „комбинирайки” двете страни на дилемата, без повече коментари: самоубийството и активната евтаназия са рационален, отговорен и свободен акт, при който човекът се отрича от автентично човешкото, а именно себевтворчеството и „така евтаназията и самоубийството представляват автономен акт на човека – последен акт на себеутвърждаване”. Тук вероятно можем да търсим специфична диалектика – ние се себеутвърждаваме, отричайки се от себевтворчеството, т.е. от себеутвърждаването – но авторът не я изтъква и не я коментира, което оставя усещане за неяснота у читателя.

Изследването има своите достойнства – добра информираност, както общофилософска, така и в конкретното поле, познаване и умение за систематизиране на основните страни в дискусиите, което демонстрира изследователска зрялост. Интересна и, според мен, плодотворна при доразработване е и основната линия на ситуиране на проблемите на евтаназията чрез сартрианското схващане за самоубийството и изобщо през специфични философски концептуализации на самоубийството, които не се тематизират в биоетиката. Считаю, че това е достатъчно, за придобиването на научната и образователна степен „доктор”.

Но накрая бих искала да систематизирам бележките си в няколко точки. Първо, считаю, че структурата на работата може да се подобри. Основната препоръка тук е вече казаното по повод втора глава, а именно отделянето и центрирането на Сартровата концепция като водеща теоретична рамка на анализа, но също така следва и чисто технически да се организират по-ясно подпараграфите и подточките, част от които са в курсив, други са потъмнени; освен това самите параграфи са понякога силно несъразмерни (например 3.2 в трета глава). Второ, историческите бележки (като тук имам предвид и началото на първа глава и първото приложение, което е сбор от цитати (фрагменти) върху „етиката на живота и смъртта”) според мен са недостатъчни и имат прекалено конспективен вид. Замисълът и залогът на приложението остават

неясни – трудно е да си представим дори, че „етиката на живота и смъртта“ се изчерпва с няколко страници фрагменти и ако изчерпателност не е намерението, какво тогава? Тук бих си позволила да препоръчам да се направи едно по-обширно и задълбочено историко-философско, а защо не и по-широко културологично, изследване на въпроса за самоубийството, което е феномен, проблематизиращ редица основни философски проблеми като свободната воля, безсмъртието на душата, статута на телесността, отношението индивид – Бог, индивид – общество, отношението субект - обект и т.н. Наред с това то е и културен продукт, символна институция, имаща различни специфики в различните исторически контексти. Във философски контекст интересни са схващанията на Фойербах, например, за самоубийството като специфична форма на съпротива. Трето, в биоетически контекст бих отбелязала две неща – първото е специфицирането на предмета на анализа – явно става дума предимно за евтаназия и асистирано самоубийство при компетентни възрастни терминално болни пациенти, но това не е ясно казано. Подчертавам нуждата от изясняване, защото, когато става дума за евтаназия на новородени с тежки увреждания (тема, която се споменава на няколко места в текста) или на некомпетентни възрастни пациенти, етичните дилеми стават чувствително различни (а прекалено общата формулировка на темата на дисертацията позволява да очакваме и те да бъдат коментирани). Втората бележка тук е препоръка за включване на позицията на общностите и активистките организации на хората с увреждания към тези процедури, която е радикално негативна, и съответно на аргументацията ѝ, свързана с критичната рецепция на социалния контекст на т.нар. ableism. Освен каузсите, които дават плът на и подпомагат абстрактното разсъждение, рефлексията върху подобни реални социални сблъсъци биха били особено полезни.

Заклучение: Препоръчвам на членовете на научното жури да присъдят на Петър Наков научната и образователна степен „доктор“.

София, 07.10.2014 г.

Ина Димитрова